

УДК 929Рил+82.09Біл:82–6

Тетяна Руда

НЕОПУБЛІКОВАНІ ЛИСТИ ОЛЕКСАНДРА БІЛЕЦЬКОГО ДО МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

Особливості стосунків і професійні інтереси О. Білецького і М. Рильського розкриваються зокрема у їхньому листуванні. Не опубліковані досі листи О. Білецького, що зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, свідчать про його глибоку повагу до видатного поета і вченого, творчу співпрацю в підготовці видань української класики та спільну турботу щодо підготовки наукових кадрів і підтримки колег.

Ключові слова: О. Білецький, М. Рильський, Ф. Неуважний, епістолярна спадщина.

Peculiarities of relations and professional interests of O. Biletskyi and M. Rylskyi are revealed in particular in their correspondence. Unpublished letters of O. Biletskyi, that are stored in the Department of Manuscript Funds and Textology of the NASU Taras Shevchenko Institute of Literature, affirm his deep respect to the outstanding poet and scientist, creative collaboration in the preparation of the Ukrainian classics publication and joint care concerning the training of scientific specialists and colleagues support.

Keywords: O. Biletskyi, M. Rylskyi, F. Neuvazhnyi, epistolary heritage.

Нині, коли більшість людей спілкується переважно за допомогою новітніх засобів комунікації, листи, написані від руки на папері, декому видаються анахронізмом. Епістолярна майстерність поступово занепадає. Тим ціннішим видається листування видатних (та й пересічних!) особистостей, в якому розкриваються їхні характери, задуми, радощі та незгоди. Ці листи немовби доносять до нас живі голоси тих, кого вже немає на світі. Мета статті полягає у введенні до наукового обігу

неопублікованих листів відомого літературознавця О. Білецького до М. Рильського, які є свідченням дружніх і творчих контактів між двома видатними діячами української культури.

Максима Тадейовича Рильського (1895–1964) та Олександра Івановича Білецького (1884–1961) пов'язували тривалі професійні інтереси і дружні стосунки. Їхнє листування відноситься до повоєнного періоду (можливо, більш ранні листи просто не збереглися); теплі приятні взаємини між ними, безсумнівно, склалися саме в цей час. А от симпатія існувала задовго до цього. М. Рильський згадує ім'я О. Білецького в деяких листах 1930-х років. О. Білецький багато років досліджував творчість М. Рильського. Перша його стаття про поета вийшла друком 1935 року як передмова до книги «Максим Рильський. Избранные стихи», пізніше ним написано ще кілька передмов до видань поезій Максима Тадейовича (Москва, 1945; Київ, 1946, 1955, 1956) та низку статей про нього.

Як згадує Андрій Білецький (син ученого), М. Рильський відвідував їхній дім на Каразинській вулиці у Харкові – місті, де О. Білецький сформувався як дослідник і працював протягом багатьох років. Під час війни Олександр Іванович перебував з родиною в Томську, викладав в університеті. У 1944 році, коли українська Академія наук (О. Білецький – академік з 1939 року) переїхала до Москви, учені зустрічалися, обговорювали видавничі справи.

М. Рильський вважав О. Білецького незаперечним авторитетом у питаннях історії та теорії літератури. Зокрема, у рецензії на двотомник праць О. Білецького «Від давнини до сучасності» він радо вітає появу цього видання, називаючи його автора «одним з найглибших і найтонших наших літературознавців», а деякі його статті – «новим словом» у науці про літературу.

Листи М. Рильського до О. Білецького (принаймні ті, що збереглися) опубліковані в дев'ятнадцятому і двадцятому томах видання «Максим Рильський. Зібрання творів у двадцяти томах». А листи О. Білецького зберігаються у відділі рукопи-

сів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. На початку 1990-х їх готувала до запланованого видання праць ученого, який упродовж багатьох років був директором цього Інституту, кандидат філологічних наук Тетяна Третяченко. На жаль, це видання не було здійснене.

Сьогодні, за свідченням співробітниці бібліотеки Інституту літератури, зростає інтерес науковців до епістолярної спадщини, і прикро, що в архівах лежать такі цінні матеріали, як листи, рукописи невиданих праць відомих учених, залишаючись недоступними для широкого загалу.

Листи О. Білецького до М. Рильського – лише невелика частина його епістолярію. Пожовклий від часу папір, красивий акуратний почерк. Перший з цих документів (1945 рік –?) зберігся погано, окремі фрагменти втрачені. Автор листів пише про справи – професійні й особисті; дякує за отримані «книжкові подарунки», скаржить на труднощі, пов'язані з переїздом на нову квартиру, зі сумним гумором розповідає про своє нездоров'я, вітає з ювілеєм і святами, з урядовою нагородою.

Іноді О. Білецький просить допомогти своїм знайомим і колегам: влаштувати на роботу, дати відгук на дисертацію або ж просто надати моральну підтримку. Наприклад, у двох із листів (№ 4 і № 5) він рекомендує М. Рильському свого аспіранта Ф. Неуважного – «здібну людину, з чуттям і смаком до поезії» – і просить бути опонентом на захисті його кандидатської дисертації. На лист, датований від 12 квітня 1959 року, М. Рильський відгукнувся одразу:

«Дорогой Александр Иванович!

Я буду, надеюсь, у Вас в пятницу после 6 часов, но в течение дня еще позвоню Вам. Оппонентом по диссертации Флориана Неуважного я не могу не быть, потому прошу его дать мне эту диссертацию в среду на той неделе.

Ваш М. Рильский».

14/IV 1959 *

* Рильський Максим. Зібрання творів у двадцяти томах. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 2. С. 66.

Він виступив офіційним опонентом на захисті цієї дисертації у червні 1959 року; чорновий автограф відзиву зберігається у відділі рукописів ІЛ НАН України [ф. 137, од. зб. 1368].

Після повернення до Польщі Ф. Неуважний продовжував підтримувати спілкування з ученими і письменниками, з якими познайомився в Києві. Він неодноразово приїздив до Києва, зустрічався з ними і у Варшаві, коли українські колеги відвідували ПНР. Серед його добрих знайомих – відомі полоністи Г. Вервес, В. Юзвенко, Ю. Булаховська, поети І. Драч, Ліна Костенко та ін. Підтримував Ф. Неуважний і початківців. Так, коли Л. Вахніна працювала 1973 року над своїм дипломом у Варшаві, він сприяв публікації віршів юної поетеси (і майбутньої дослідниці польського фольклору й історії слов'янської фольклористики) в «Антології української поезії» (виданої польською мовою) та у варшавській українській газеті «Наше слово».

Польський учений з великою повагою і вдячністю згадував О. Білецького, свого керівника і вчителя. За його словами, Олександр Іванович «належав до неіснуючого вже покоління ренесансових людей, які крім універсальної ерудиції, неймовірного знання різних галузей гуманітарних наук, посіли ще неабиякий талант – вміння жити в добрі, правді й красі», – це пише він 1981 року, з нагоди 20-річчя з дня смерті О. Білецького (у щорічнику «Український календар», Варшава, 1981, с. 95). До 100-річчя з дня народження О. Білецького (1984 р.) Ф. Неуважний опублікував у цьому ж виданні статтю «Широчінь, глибина, оригінальність», знову підкреслюючи «величезну широчінь знань» видатного вченого і особливо його українознавчі зацікавлення.

До столітнього ювілею М. Рильського (1995) Ф. Неуважний написав статтю «Максим Рильський і Польща», розглянувши зв'язки українського поета з Польщею з біографічної і творчої точки зору, приділивши значну увагу його зверненню до творів А. Міцкевича і Ю. Словацького.

У відділі рукописів ІЛ НАНУ зберігається 15 листів до М. Рильського, підписаних О. Білецьким; з них – 8 автографів, інші – запрошення (на Шевченківські конференції 1954, 1961 років, на засідання редколегії «Історії української літератури», 1951 р.), привітання з Новим роком, офіційні поздоровлення зі святами (1951–1963 рр.).

Звичайно, більший інтерес представляють листи і записки, написані рукою О. Білецького і позначені його незрівнянним стилем – теплою і непідробною зацікавленістю справами адресата, м'яким гумором – по відношенню до себе, – вкрапленням українських виразів і цитат у тексти російськомовні. Іноді дату написання встановити важко, тому листи № 7 і № 8 уміщено наприкінці.

1

[1945?] ¹ б/д

Глубокоуважаемый и дорогой Максим Тадеевич,

Лишенный возможности из-за болезни физически присутствовать на Вашем празднике, я хочу присоединить свое слово к тем многочисленным разноязычным изъявлениям уважения и почитания, дружбы и любви, которые Вы сегодня услышите.

«Нове життя нового прагне слова», сказали Вы когда-то. И то, что Вами создано, стало, действительно, новым словом советской поэзии, являясь одновременно продолжением лучших традиций прошлого. На примере своего творчества Вы показали, что советскую культуру должно строить «только точным знанием культуры, созданной всем развитием человечества, только переработкой ее», как нас учил В. И. Ленин. Ваше «нове слово» – совершенно естественный вывод из слов, сказанных великими мастерами поэзии старого мира. Так наша Революция – оправданный всем ходом предыдущих событий, единственно-мыслимый вывод из всей нашей истории.

Велики Ваши творческие победы, но еще большего ждем от Вас мы, Ваши читатели и критики. И однако, как ни высоко

ценили мы Ваши создания, мы не всегда покоряемся власти Вашего могучего слова. Читал, например, в недавней Вашей книге слова:

[...] вік пройшов,
весні уже ніколи не світити.

Мы готовы решительно Вам возражать [...] весна для всего нашего народа поб[...] [...]ния творчества. Она светит и на Вашу [...] будет светить долго, приносит новую р[адость от Ва]ших новых созданий.

Самый сердечный привет от всего моего семейства.
Горячо приветствуем Екатерину Николаевну и Богданчика.
А. И. Белецкий [1].

2

25 січня 1956 р.
Дорогой Максим Тадеевич,

не зная точно, где Вы находитесь, я до сих пор не поблагодарил Вас за Ваши книжные подарки – от собраний Ваших сочинений до книги «Сербська народна поезія». Очень тронут Вашей памятью обо мне и жалею, что со своей стороны не могу ничем отблагодарить Вас, кроме Післямови до «Миколи Джері» і передмови до «Фауста». Они при сем [не] прилагаются, так как уже отправлены в числе прочего книжного имущества в другое жилище на углу улицы Панька Куліша і Миколи Костомарова, в многоэтажку, воздвигнутую на месте, где некогда стоял дом М. Грушевского. Так как я тяготился четвертым этажем, меня снабдили квартирой на пятом этаже – но с лифтом. Окончательный переезд должен состояться в этом же месяце. А пока что уже четвертый месяц жизнь моя не жизнь, а животіння: сижу в трясине в обществе Грудной Жабы, то и дело протягивающей лапу к моему сердцу и укрощаемой на время нитроглицерином. Началось это сожительство с начала моего «творческого отпуска». Как водится, я мог ожидать в это время всего, но этого – этого я не ожидал. Может

быть, когда-нибудь высвобожусь. А пока еще раз сердечно благодарю, жму Вашу руку и пребываю в любви к Вам.

Ваш Александр Белецкий.

25 янв.

1956 [2]

3

12/IV 56

Дорогой Максим Тадеевич,

Вы приезжаете в Москву, а я собираюсь уезжать в Киев – и возможно, что мы не увидимся, здесь, как не видимся, к сожалению моему, в Киеве. Мое физическое состояние в последние шесть месяцев очень ограничило мою инициативу, а между тем, как часто Вы бываете мне душевно необходимы!

Желаю Вам счастливого пути в Польшу¹, с Вами едет Дмитрий Димитриевич Благой², Вам известный. И мне, и моим сотрудникам по Институту очень хотелось бы залучить его дня на два-три в Киев на его возвратном пути в Москву. И вот просьба: «захватить» его с собой, если будете возвращаться из Варшавы прямо на Украину. Не знаю, в какой мере и форме Вы сможете ему помочь сделать этот крюк, но если сможете – помогите.

Есть у меня к Вам еще одна просьба: не покидайте русского издания сочинений И. Франко (Гослит), но ее я изложу и аргументирую при нашей встрече в Киеве. Кстати сказать, я живу теперь на другой квартире: Никольско-Ботаническая 14, кв. 9. Лелею надежду там Вас в конце апреля увидеть.

Душевно Ваш

Александр Белецкий [3].

4

[1958] б/д

Дорогий Максиме Тадейовичу!

У мене до Вас велике прохання: бути (не зараз, а на початку 1959 р.) офіційним опонентом мого аспіранта Флоріана Неуважного ¹, який подає канд. дисертацію: «Маяковський і польск. література» /до 1941 р. переважно/. Ф. Неуважний – (підданий ПНР) – здібна людина, з чуттям і смаком до поезії – і сподіваюся, що зловживаючи Вашим часом, я не зловживатиму Вашою добротою. Дуже прошу Вас погодитися – не лише заради Ф. Неуважного, а й заради мене.

Ваш О. Білецький [4].

5

12 квітня 1959

12/IV 1959

Дорогой Максим Тадеевич,

думаю, что на этот раз Вы мне не откажете – и посетите меня (как обещали – и не раз!) в моем жилище на Никольско-Ботанической ул., д. 14, кв. 9, 1-ый подъезд, 5 этаж (тел. 4-25-36) в любой удобный для Вас вечер на текущей неделе, чем доставите большую радость и мне, и моим домочадцам.

Эту записку доставит Вам тов. Флоріан Неуважний, автор работы «Маяковский и польская поэзия 1918–1939 годов» – канд. диссертации, которую Вы однажды (а м. б. и дважды) согласились прочитать и рецензировать в качестве офиц. опонента. Но и еще раз прошу Вас помочь этому молодому (и талантливому) представителю дружеского нам народа. Тов. Неуважний(й) закончил аспирантуру Киевского Университета; я был его руководителем. В начале июня ему придется уехать на родину, где ему уже назначена работа; очень было бы хорошо, если бы защита – при Вашем добром участии – состоялась бы во второй половине мая.

С любовью и уважением
Александр Белецкий [5].

6

1 травня 1959

I/V 1959

Дорогой Максим Тадеевич,

Обращаюсь к Вам с большой просьбой. В библиотеке Ин-та ИФиЭ временно освободилась должность библиографа, и я очень рекомендую Вашему вниманию давно известную мне Софью Моисеевну Корсунскую, кандидата филологических наук (недавно потерявшую мужа, талантливого музыканта – сейчас лишенную средств к существованию). Я не сомневаюсь, что она успешно справится с этой работой, и буду Вам еще раз очень признателен, если Вы окажете ей содействие.

Ваш – с уважением и любовью

Олександр Белецкий [6].

7

[б/д]

Дорогой Максим Тадеевич,

Шлю Вам самый сердечный привет через тов. Грубера ¹ – чудесного поэта и переводчика украинских поэтов на немецкий язык, а вдобавок очень хорошего человека. Буду Вам очень признателен за внимание к нему, вообще не умеющему устраивать свои дела и вынужденному более заниматься преподавательской работой, чем поэтическим творчеством. У него есть интересные замыслы. Прошу Вас увидеть в нем не случайного человека, которому я «сочувствую», а моего друга, к которому я отношусь с любовью и считаю, что он заслуживает любви всех, кому дорога П о э з и я.

Душевно Ваш А. Белецкий [7].

8

[Записка б/д]

Дорогий Максиме Тадейовичу,

дуже буду Вам вдячний, коли Ви приймете мою аспірантку тов. Лукацьку і дасте згоду на її прохання, до якого я приєднуюсь. А разом прошу прийняти від мене книжки, які давно збираюсь Вам подарувати.

З любов'ю і пошаною Білецький [8].

ПРИМІТКИ

Лист 1

1) Це привітання з характеристикою творчості М. Рильського, вочевидь, написане до його 50-річчя, оскільки на ювілейній вечері 1955 року О. Білецький, за свідченням Б. Рильського, був присутній.

Лист 3

1) Йдеться про поїздку М. Рильського до Польщі на наукову сесію, присвячену 100-річчю з дня смерті А. Міцкевича.

2) Благой Дмитро Дмитрович (1893–1984) – російський літературознавець, член-кореспондент АН СРСР (з 1953), дійсний член АН СРСР (з 1967). Основні його праці присвячені життю і творчості О. Пушкіна.

Лист 4

1) Неуважний Флоріан (*Nieuważny Florian*) – (1929–2009) – польський літературознавець, професор Варшавського й Люблінського університету ім. Марії Склодовської-Кюрі, зав. кафедри україністики; на той час – аспірант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. О. Білецький був керівником його дисертації на тему «В. В. Маяковский и польская поэзия 1918–1939 годов».

Лист 7

1) Грубер Йона Ісаакович (1908–1980) – письменник, перекладач; писав німецькою мовою. Перекладав нім. мовою твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, П. Тичини, М. Рильського, А. Малишка, М. Бажана, В. Сосюри, І. Драча, Б. Олійника та ін., а також збірки українських казок.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ). Ф. 137. Од. зб. 3093.
2. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3084.
3. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3085.
4. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3092.
5. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3086.
6. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3089.
7. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3090.
8. ІЛ. Ф. 137. Од. зб. 3091.

REFERENCES

1. Department of Manuscript Funds and Textology of the NASU Taras Shevchenko Institute of Literature (thereafter – IL), fund 137, unit of issue 3093 [in Ukrainian].
2. IL, fund 137, unit of issue 3084 [in Ukrainian].
3. IL, fund 137, unit of issue 3085 [in Ukrainian].
4. IL, fund 137, unit of issue 3092 [in Ukrainian].
5. IL, fund 137, unit of issue 3086 [in Ukrainian].
6. IL, fund 137, unit of issue 3089 [in Ukrainian].
7. IL, fund 137, unit of issue 3090 [in Ukrainian].
8. IL, fund 137, unit of issue 3091 [in Ukrainian].

SUMMARY

M. Rylskyi and O. Biletsky are connected with long-term personal and creative relations. This relationship has been developed and strengthened in the postwar period, although their acquaintance dates back to the 1930s. O. Biletskyi has devoted several articles and prefaces to the collections of poetry by M. Rylskyi. Maksym Rylskyi has considered his colleague and friend as an indisputable authority in the issues of history and theory of literature, repeatedly mentioned him in scientific and publicistic articles, written a spacious review on two-volume book by

O. Biletskyi 'From Antiquity to the Present Time'. O. Biletskyi letters to M. Rylskyi, stored in the Department of Manuscript Funds and Textology of the National Academy of Sciences of Ukraine Taras Shevchenko Institute of Literature, have to be included into the planned edition of the scientist works in the early 1990s. Unfortunately, it hasn't been realized. The author of the letters has written about professional and family causes; thanked for the received books, congratulated on anniversaries and holidays, asked to support the acquaintances and 'to employ' colleagues, 'to give review on the thesis', etc. Recommending to the defence the work of his postgraduate student F. Neuvazhnyi, he asks to be an official opponent. Maksym Rylskyi has complied this application. F. Neuvazhnyi has returned to Poland, made a scientific career and remembered his supervisor and opponent with respect and gratitude. The letters of O. Biletskyi (8 units) are written in his own handwriting and affirm his interest in the affairs of the addressee and the warmth of friendly relations between two prominent figures of Ukrainian culture.

Keywords: O. Biletskyi, M. Rylskyi, F. Neuvazhnyi, epistolary heritage.